
 Matjaž LUNAČEK

**Predanost in sočutnost:
Nekaj misli o spisih o etiki Leva Milčinskega**

*Devotion and compassion:
Some thoughts about ethical essays of Lev Milčinski*

*»Etike se ne da izmišljati niti se je ne da prirejati potrebam dneva in okoliščin. Je dediščina iz pradavna. Če jo zavržemo [...], se izkoreninimo in razčlovečimo.«
Ivan Mrak*

*»[...] Menim namreč, da je bistvo etike neoprijemljivo jedro, okoli katerega se kot lupine plastijo zapisana načela morale, disciplinska in pravna načela. Jedro etike je pa po mojem nejasno, ampak intenzivno občutje, kako je treba v določeni življenjski situaciji ravnati, da bo ohranjeno načelo človečnosti, pa čeprav mora to izjemno kdaj tudi načeti lupine, ki so se ustvarile okoli tega jedra in je potemtakem možno celo to, da je – tudi v omenjenih družbenih razmerah – etično nekaj, kar je sicer kaznivo. Garancije za pristnost in zanesljivost tistega občutja pa pravzaprav ni in je takšna izjemna odločitev, kot smo jo bili omenili, vselej čisto osebno tveganje. V skrajnih situacijah je etična odločitev največkrat globoko intimna zadeva, kajti v najhujših dilemah je človek praviloma navezan sam nase. Zato ne morem soglašati z geslom, da v naši družbi ni prostora za zasebno etiko. [...] Človek pri svojem odločanju ne bi smel le slepo slediti nekim zunanjim zapovedim in zadušiti globokega občutka, ki mu pripoveduje, kaj je dobro in prav in kaj ni.«
Lev Milčinski*

Navedena citata se zdita pravšen uvod v besedila profesorja Leva Milčinskega, ki se nanašajo na etična vprašanja. Milčinski je bil velik psihiater in hkrati tudi velik humanist. Med slovenskimi psihiatri imamo sicer nekaj velikih imen, a kar zadeva etiko, je profesorjevo ime nesporno na prvem mestu. Ne gre le za število tekstov, ki jih je napisal na imenovano temo (teh je kakšnih dvajset), temveč tudi za veliko razvejanost in raznolikost tematik, ki sodijo pod to poglavje, od najbolj splošnih etičnih vprašanj do zelo posebnih kot je npr. etika prostovoljnega dela. Besedila dajejo vtis velike zavzetosti, vendar se profesor nikoli ne »izda«, od kod je črpal motive za ta svoj interes. Resda psihiatrov poklic kar kliče po tovrstnem prepraševanju, a kako najti razloge, da se je ta tematika tako plodno ugnezdila prav pri njem. Kot sem ga poznal in kot bi hitro lahko ugotovili tudi drugi, ki bi ga le bežno srečali, je bil Lev Milčinski zelo razmišljujoč človek, kateremu nič ni bilo samoumevno. Zavzel je do življenja vedno filozofsko in meditativno držo, kar pomeni, da je pojave okrog sebe vedno na novo motril in o njih razglabljal. To se pri njem vidi tako, da se pomembne etične teme pojavljajo večkrat, v

različnih inačicah in razmeroma oddaljenih časovnih obdobjih. Ob neki priložnosti mi je rekel: »Saj poznate moje teme,« in je naštel samomor, droge, religiozna gibanja... Med njimi ni omenil zanimanja za etična vprašanja. Ta pogovor je potekal v začetku osemdesetih let, večina besedil na etične teme pa je nastala kasneje. Etika ga je privlačevala vedno bolj in se ji je z leti čedalje bolj posvečal. Zato večina objavljenih besedil nosi datume devetdesetih let. Zdi se, da mora človek za ta vprašanja dozoreti v modrost, da lahko s primerne razdalje motri možne razrešitve iz situacij, ki so enkratne in zahtevajo tako izvirnost kot brezhibno in neupogljivo držo.

Etika je ena od filozofskih disciplin. Ukvarja se s tem, kaj je v človekovem mišljenju in dejanju prav in kaj ni. Kmalu se izkaže, da temeljni etični principi niso omejeni na določeno kulturo, ampak so univerzalni. Zato ni presenetljivo, da se Milčinski ozira tudi po drugih kulturah in njihovih praksah in poleg judovsko krščanskega etosa upošteva načela vzhodnjaških modrecev. Izstopa interes za budistični svet, na drugi strani Islam s svojo ekumenskostjo (vsaj v nekaterih praksah) ni niti omenjen. Literatura, ki jo Milčinski uporablja, ni posebno obsežna in zdi se, da se, razen intuitivno, ne posluži nekaterih velikih tekstov o etiki. Zastopa nek bolj praktičen pogled, ki ga vsakič posebej zgradi okrog določene etične teme. Zavzame povečini precej neosebno, mislili bi, da znanstveno stališče, če bi bilo to vsestransko razčlenjeno in podprto, pa ni. Njegova vztrajnost pri tako imenovanih »njegovih« tematikah, mu je prislužila sloves nesporne avtoritete na področjih, ki so slabo definirana, pogosto nova, in katerih se drugi niso niti dotikali. Tako je Milčinski v slovenski psihiatriji unikum. Hkrati mu njegov širok pristop omogoča umestitev v širši družbeni prostor, ki je odvisen od tovrstnih premislekov, če hoče boljše in kvalitetnejše delovati, in kjer naj bi sobivali v soglasju z drugimi tudi tisti, ki so malo ali pa zelo drugačni od večine. Seveda je tu govora o duševno motenih osebah, ki so ga posebej zanimale, z njimi pa tudi njihove usode, ki so včasih dobrohotno in drugič spet kruto v rokah tistih, ki se imajo za normalne (tistih, ki ne štrlijo iz povprečja v katerokoli smer pač). Naj naštejemo njegove najbolj izstopajoče tematike: dinamika odnosa med zdravnikom in bolnikom, psihiatrični zavod in njegovi pacienti v ekstremni, vojni situaciji, evtanazija kot preizkusni kamen etičnega ravnanja, etika stacionarnega obravnavanja bolnikov, etika zbiranja podatkov.

Vse tekste preveva ena nota; velika skrb za dobrobit drugega, posebno tistega drugega, ki mu družba pogosto zaradi drugačnosti odreka njegove (njene) pravice ali pa odlaša s potrebno pomočjo. V enem izmed besedil se opraviči, kot temu reče sam, za banalno misel, da je preprosto treba imeti kakorkoli trpeče rad. To je zelo zahteven etični imperativ, ki ga po pomembnosti stavi ob bok znanosti in filozofiji, ki sta po njegovem nujna temelja zdravnikovega in še posebej psihiatrovega dela. Tako pri njegovem (psihiatrovem) delu obstajajo trije mogočni stebri: znanost, filozofija in etika. Med temi postavi na osrednje mesto prav etiko, ki jo nikoli ne relativizira, kar sicer stori z znanostjo. Pretirano enosmerna in zaprta znanstvena prizadevanja se mu zdijo sumljiva, posebno če opazi, da bolj služijo znanstveniku samemu, kot pa tistim, katerim so končno izsledki te znanosti namenjeni. Pri tem se samoironizira, ko pove, da je marsikrat v lovu za izpolnjevanjem pogojev pri napredovanju v akademski karieri morda zlorabil paciente kot objekte svojih raziskav. Kljub tej samokritičnosti in etičnim pomislekom je znanstveno delo nadaljeval. Menil je, da bi pomenilo preveliko regresijo, če bi se zaradi takih zadržkov raziskovanju odrekel.

Vseskozi je jasno, da Milčinskega zanimajo mejne situacije, v katerih se trdnost etičnih principov najbolj izkaže. Tako se večkrat sklicuje na vojni čas ali pa na čas različnih totalitarizmov, ko prihaja nekaznovano do hudih zlorab moči. To njegovo zanimanje legitimira osebna izkušnja koncentracijskega taborišča, saj je preživel Dachau. Posebno izstopa tema nemškega evtanazijskega programa, ki ga je izvajala nacistična oblast, in v katerem so na žalost sodelovali tudi zdravniki. Ta program predstavlja najbolj črno in brezumno dejavnost, ki je po svojem grozljivem scenariju in izvedbi onkraj predstavljivega. Vse take tematike ga kot skrajno občutljivo osebo močno prizadevajo in išče odgovore, predvsem v kasnejših letih, v tisti religiji, ki si je poskušala odgovoriti prvenstveno na vprašanje človekovega trpljenja, v budizmu torej. Ko navaja različne pomembne misli zahodnega in vzhodnega filozofskega obzorja, se intimno opredeljuje za misel katerega od vzhodnjaških modrecev.

Morda je problem fenomena Milčinski (on v resnici fenomen je), da se nikoli v nobeno tematiko ni do konca poglobil. Pravzaprav se je zelo poglobil, a kljub temu ne v zadostni meri. Za ilustracijo: Ko govori o potrebnosti spoznati individuum onkraj psihiatrične diagnoze, ki človeka nujno utesnjuje, meni, da je treba osebo temeljito spoznati, kar po njegovem lahko dosežemo s poglobljenim intervjujem. Vsi vemo, da tako to ne gre. Za podrobno poznavanje človeka, njegovih vzgibov, želja, gonskega, je potrebna dolgotrajna in mukotrpa analiza, kateri se ni nikdar posvetil, čeprav ga je živo zanimala. Milčinski je v svoji karieri ostal v okvirih splošnega psihiatra, sicer najboljšega kova, in se je odrekel poglobljenemu spoznavanju človeka. Ob neki priložnosti mi je rekel: »Če se mi zdi primer prezapleten, pacienta pošljem k Poldetu (mišljen je psihoterapevt Leopold Bregant)«. Zakaj tako odrekanje, ne znam prav pojasniti. Morda je povezano s časom, v katerem je deloval, ki je zahteval ureditev nekaterih zelo osnovnih pogojev za dobro psihiatrično delovanje, vključno z dostopnostjo obravnave. Dostopen je profesor vsekakor bil, kar priča skoraj neskončno število pacientov, ki so kdaj pri njem iskali pomoč. Kakorkoli! Kar se etike tiče, je Milčinski gotovo osrednja figura v psihiatriji in priporočljivo bi bilo, da bi ga predvsem psihiatri mlajše generacije, posebej tisti, ki niso imeli več neposredne izkušnje z njim bodisi na predavanjih bodisi pri kliničnem delu, čim več brali in se vsaj malo navzeli etičnih norm, katerim je bil tako zvest.
